

УДК 37.017(09)

DOI:<https://doi.org/10.54662/veresen.1.2026.09>

Ольга Баковецька,
ORCID iD 0000-0002-5021-1979
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри філософії освіти,
теорії й методики суспільствознавчих предметів
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
olgabak@meta.ua

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНІ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У науковій статті проаналізовано міжнародний досвід соціальної реабілітації та реінтеграції осіб з бойовим досвідом у контексті переходу від військової служби до цивільного життя. Розглянуто підходи, що застосовувалися у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки, Данії, Австралії та інших державах, зокрема культурні практики суспільного визнання, механізми психологічної й медичної підтримки, програми зайнятості, перекваліфікації та соціального супроводу.

Показано, що ефективні моделі підтримки базуються на комплексному та довготривалому підході, який поєднує діяльність державних інституцій, громадських організацій і приватного сектору, а також передбачає персоналізований супровід ветерана та членів його родини. Наголошено, що символічні практики визнання та поваги до військовослужбовців виконують важливу психосоціальну функцію, сприяючи зниженню рівня соціальної ізоляції та формуванню відчуття належності до спільноти.

Обґрунтовано доцільність адаптації міжнародного досвіду для України з урахуванням тривалого воєнного конфлікту, зростання кількості ветеранів та обмежень інституційної спроможності держави. Наукова новизна статті полягає в систематизації міжнародних моделей соціальної реінтеграції крізь призму їх застосування в українських соціальних та освітніх реаліях.

Ключові слова: ветерани війни; ветеранська політика; зарубіжний досвід; реінтеграція; соціальна реабілітація.

© Баковецька О. О., 2026

Вступ. Кожна війна, незалежно від її тривалості та масштабів, має довготривалі соціальні, психологічні й економічні наслідки, що відчутно протягом десятиліть після завершення бойових дій. Особливої уваги потребують учасники бойових дій, які повертаються до мирного життя після перебування в умовах постійної загрози, насильства та втрат. Процес їхнього повернення до цивільного середовища супроводжується не лише фізичними та психоло-

гічними труднощами, а й проблемами соціальної адаптації, працевлаштування, відновлення сімейних і професійних ролей.

Історичний досвід після Першої та Другої світових воєн засвідчив, що нестача системної державної підтримки колишніх військовослужбовців призводить до маргіналізації значної частини колишніх військовослужбовців, зростання соціальної напруги та психологічних розладів. Саме тому в країнах – учасницях масштабних

воєн, поступово сформовано комплексні моделі соціальної, психологічної та медичної підтримки осіб із бойовим досвідом у період їхнього переходу до цивільного життя.

Для України, яка з 2014 року веде збройну боротьбу проти Російської Федерації, питання реінтеграції ветеранів є не просто соціальним викликом, а й стратегічним завданням загальнонаціонального значення. Наслідки російської агресії виходять далеко за рамки воєнного конфлікту, залишаючи глибокий і тривалий соціально-економічний відбиток, що суттєво впливає як на суспільну структуру, так і на напрями державної політики (Åslund A., 2018). Зростання кількості осіб з бойовим досвідом актуалізує потребу у створенні ефективної системи підтримки, здатної запобігти ізоляції, професійній дезадаптації та психологічному виснаженню. У цьому контексті особливо важливим є вивчення та критичне осмислення міжнародного досвіду соціальної реабілітації колишніх комбатантів з метою його адаптації до українських реалій.

Аналіз останніх публікацій із проблеми.

Проблематика соціальної реабілітації та реінтеграції ветеранів війни посідає вагомe місце в сучасних міждисциплінарних дослідженнях, що охоплюють сфери соціальної роботи, психології, медицини, публічної політики та економіки. Зростання кількості воєнних конфліктів у світі зумовило активізацію наукового інтересу до вивчення наслідків бойового досвіду для психічного здоров'я, соціального функціонування та професійної реалізації колишніх військовослужбовців.

Значний масив досліджень присвячено проблемам психічного здоров'я учасників бойових дій. У класичних працях К. В. Хогe, К. А. Кастро, С. К. Мессер, Д. Мак-Герка, Д. І. Коттінга, Р. Л. Коффмана (Hoge S. W., Castro C. A., Messer S. C., McGurk D., Cotting D. I., Koffman R. L., 2004) докладно проаналізовано поширеність посттравматичного стресового роз-

ладу, депресії та тривожних станів серед ветеранів воєнних кампаній в Іраку та Афганістані. Автори звертають увагу не лише на медичні аспекти цих розладів, а й на соціальні бар'єри доступу до допомоги, зокрема стигматизацію звернення по психологічну підтримку та недовіру до інституцій охорони здоров'я. Подібні висновки підтверджено й у подальших дослідженнях, де наголошено на потребі інтеграції психічної допомоги в ширші програми соціальної реінтеграції ветеранів.

Окремий напрям наукових публікацій зосереджено на проблемах соціальної адаптації та повернення ветеранів до професійної діяльності. У працях Н. А. Сейєра, С. Нурбалучі, П. Фрейзера та співавторів (Sayer N. A., Noorbaloochi S., Frazier P. et al., 2010) реінтеграцію розглянуто як складний соціальний процес, що ускладнюється розривом між військовими навичками та вимогами цивільного ринку праці, втратою соціальних зв'язків і зміною ідентичності після завершення служби. Дослідники підкреслюють, що труднощі працевлаштування часто поєднуються з психологічними проблемами, що потребує комплексного підходу до підтримки ветеранів.

У межах соціально-політичних досліджень увагу приділяють інституційним моделям підтримки ветеранів та ролі держави у процесах реінтеграції. В аналітичних звітах Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) (2018) акцентовано на ефективності програм переходу від військової служби до цивільного життя, де передбачено поєднання професійної підготовки, освітніх можливостей і персоналізованого супроводу. У цих документах реінтеграцію ветеранів розглянуто як інвестицію в соціальну стабільність та економічний розвиток, а не як суто соціальну витрату.

Значний внесок у розуміння проблеми здійснено також у дослідженнях Організації Об'єднаних Націй (ООН), де реінтеграцію ветеранів проаналізовано в контексті постконфліктного відновлення суспільств. У звітах ООН (2019) підкреслюється важ-

ливість формування культури поваги до осіб із бойовим досвідом, підтримки їхніх родин та розвитку громад як середовища соціальної інтеграції. Такий підхід дає змогу розширити традиційне трактування реінтеграції, охопити соціокультурний вимір.

Водночас аналіз наукових публікацій свідчить, що дослідження здебільшого зосереджено на окремих аспектах проблеми, зокрема на психологічній реабілітації, зайнятості або медичному забезпеченні. Проте комплексні міждисциплінарні моделі переходу від військової служби до цивільного життя, що поєднують культурні, соціальні, економічні й освітні чинники, недостатньо систематизовано. Особливо обмеженою є кількість робіт, у яких міжнародний досвід реінтеграції ветеранів проаналізовано крізь призму можливостей його адаптації до умов країн із тривалими воєнними конфліктами.

Саме це зумовлює актуальність нашого дослідження. Наукова новизна статті полягає в систематизації міжнародних моделей соціальної реінтеграції ветеранів війни та аналізі можливостей їх адаптації до сучасних українських соціальних і освітніх реалій з урахуванням масштабів воєнних викликів і ролі громадянського суспільства у формуванні системи підтримки.

У дослідженні використано методи порівняльного аналізу, узагальнення зарубіжного досвіду, систематизації наукових підходів і інтерпретації практик ветеранської політики.

Мета статті – проаналізувати міжнародний досвід соціальної реабілітації колишніх учасників бойових дій та виокремити ключові програми, придатні для впровадження в Україні.

Завдання статті:

- схарактеризувати культурні та інституційні підходи до підтримки ветеранів у різних країнах;
- проаналізувати програми психологічної, медичної та соціально-економічної реінтеграції;
- узагальнити складники ефективної моделі переходу колишніх

комбатантів до цивільного життя.

Виклад основного матеріалу.

Культура визнання та соціальної підтримки ветеранів. Формування культури поваги до осіб із бойовим досвідом та їхнього суспільного визнання є одним із базових чинників їх успішної реінтеграції. У низці країн таку культуру закріплено не лише на нормативному рівні, а й у повсякденних соціальних практиках, що сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції осіб із бойовим досвідом. Так, у Великій Британії статус ветерана надається кожному, хто проходив службу у Збройних Силах, незалежно від її тривалості, що сприяє широкому суспільному визнанню військовослужбовців (Ministry of Defence UK, 2021).

Поширеною практикою є вербальне виявлення вдячності, що набуло форми соціальної норми (у США «Thank you for your service», у перекладі – «Дякую за службу!», у Великій Британії «Thank you» – «Дякую!», у Сакартвелі «Dideba kartul jars!» – «Слава сакартвельській армії!»). Популярною стала традиція надсилання військовослужбовцям листів подяки. До прикладу, австралійський портал Kids News запустив ініціативу #ThanksForServing, яка заохочує читачів залишати повідомлення-подяки ветеранам у коментарях до публікацій або надсилати листи на відповідну електронну пошту. Австралійський проєкт Cardly розробив технологію, щоб люди могли вибрати готову або написати свою онлайн-листівку вдячності захисникам. Подібні символічні жести виконують важливу психосоціальну функцію, знижуючи рівень соціальної ізоляції осіб із бойовим досвідом і формуючи відчуття належності до спільноти.

Важливим складником культури визнання є залучення ветеранів до публічних заходів, освітніх програм та зустрічей із молоддю, що створює простір для міжпоколінного діалогу та сприяє суспільному осмисленню досвіду війни.

Символічні практики вдячності та суспільного визнання виконують роль важливого психосоціального ресурсу, який

сприяє зниженню рівня ізоляції військовослужбовців і підсилює їхню інтеграцію в цивільне середовище (Hoge C.W. et al., 2004; Sayer N. A. et al., 2010).

Додатковим ефективним механізмом підтримки є практика взаємодопомоги за принципом «ветерани допомагають ветеранам» (buddy system), що передбачає створення неформальних мереж підтримки та менторства. Досвід США засвідчує, що така модель сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції та полегшує звернення по професійну допомогу (White, T., 2014).

Для України, де культура публічного визнання лише формується, розвиток таких практик може стати важливим ресурсом підтримки, особливо на рівні громад і закладів освіти.

Державні та недержавні програми реінтеграції ветеранів

У розвинутих країнах система підтримки військовослужбовців, які вийшли у відставку, здебільшого ґрунтується на поєднанні державних програм та діяльності неурядових організацій. Такий підхід забезпечує комплексність і безперервність допомоги у процесі переходу від військової служби до цивільного життя.

Показовим є досвід Великої Британії, де ветеранська політика має системний характер і реалізується впродовж тривалого часу після звільнення особи з військової служби. У країні діє понад дві тисячі установ, які надають колишнім учасникам бойових дій послуги з медичної та психологічної реабілітації, перекваліфікації, працевлаштування, житлового забезпечення та фінансової підтримки. Наприклад, благодійна організація Combat Stress, яка спеціалізується на наданні психотерапевтичної допомоги ветеранам та їхнім родинам і впроваджує програми дистанційної підтримки, кризового консультування та довготривалої терапії (Combat Stress, 2020). Понад століття вона допомагає колишнім військовослужбовцям і їхнім родинам розв'язувати такі проблеми, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривога й депресія (Ministry of Defence UK,

2021). Важливим елементом є можливість закріплення персонального менеджера за колишнім військовослужбовцем, що сприятиме кращій координації послуг. Такий підхід дозволяє подолати фрагментарність системи допомоги, коли різні інституції діють паралельно й не завжди узгоджують свої дії між собою. Персональний менеджер виконує функцію «єдиного вікна», супроводжуючи ветерана у процесі взаємодії з медичними, соціальними, освітніми та житловими службами. Це знижує адміністративне навантаження на особу з бойовим досвідом, яка часто перебуває у стані психологічної вразливості, та мінімізує ризик повторної травматизації. Крім того, індивідуальний супровід забезпечує своєчасне виявлення проблем на ранніх етапах і сприяє формуванню довіри між ветераном і системою соціальної підтримки, що є критично важливим чинником успішної реінтеграції.

У Сполучених Штатах Америки є низка програм (Transition Assistance Program, Medical and Mental Health Services, Education Benefits, Employment Services, VA, Veteran Benefits Administration), які допомагають комбатантам підготуватися до переходу в цивільне життя. Серед них провідну роль у підтримці ветеранів відіграє Transition Assistance Program (TAP), що орієнтовано на підготовку військовослужбовців до цивільного життя ще на етапі завершення служби. Програма поєднує професійне консультування, освітні можливості, допомогу з працевлаштування та доступ до медичних і соціальних послуг (U.S. Department of Veterans Affairs, 2020). Особливістю TAP є індивідуальний підхід і залучення командування у разі, коли військовослужбовець виявляється неготовим до переходу.

Цікавим є також досвід Данії, де після воєнних операцій на Балканах переосмислено роль держави у ветеранській політиці. Після достатньо хаотичного руху державних установ, громадських організацій, волонтерських ініціатив у цьому питанні з часом з'ясувалося, що державні

послуги не викликали в колишніх військовослужбовців достатньої довіри. Згодом держава обмежила свою відповідальність за послуги для ветеранів. І тепер у країні діють центри під керівництвом військових, які підтримують психологічно та допомагають у працевлаштуванні учасників бойових дій, що звільнилися зі служби. Атмосфера центрів затишна. Немає надмірного офіціозу, нав'язливого сервісу. Людина, що прийшла, за нестачі бажання спілкуватися зі спеціалістом може самостійно скористатися комп'ютером із підказками та замовити відповідну послугу, отримати необхідну консультацію. Центри для ветеранів координують послуги, що надають колишнім військовим представники приватного та громадського сектору. Фінансування відбувається за рахунок грантів від держави. У разі, якщо проєкт виявився неефективним, держава відмовляється фінансувати надавача послуг наступного року (Danish Ministry of Defence, 2017). Так встановлюються ефективні механізми підтримки та реінтеграції ветеранів. Організатори процесу чітко усвідомили, що немає швидких рішень у питанні якості життя людини, робота є тривалою, націлена на попередження та передбачення можливих проблем.

Отже, спільними рисами моделей Великої Британії, США й Данії є налагоджена взаємодія між відповідними інституціями, персоналізований супровід ветеранів і орієнтація на довготривалу підтримку після завершення військової служби (OECD, 2018). На нашу думку, саме поєднання цих елементів забезпечує стійкість системи реінтеграції та запобігає перетворенню допомоги ветеранам на фрагментарний набір разових соціальних послуг. Ідеться не лише про розширення доступу до окремих програм, а про формування цілісної траєкторії повернення особи з бойовим досвідом до цивільного життя.

Для України цей досвід є особливо цінним з огляду на тривалість війни та значну кількість ветеранів, які повертатимуться до цивільного середовища в різні часові періоди й із різними рівнями пси-

хологічної та соціальної вразливості. Запозичення міжнародних моделей не може відбуватися шляхом механічного копіювання інституційних рішень, однак окремі принципи можуть бути адаптовані до національного контексту. Передусім ідеться про впровадження системи персоналізованого супроводу ветеранів на рівні громад, що дозволило б координувати медичні, соціальні, освітні послуги та послуги служби зайнятості з урахуванням індивідуальних потреб. Цей підхід уже частково інтегровано в українські реалії, проте він все ще потребує подальшого вдосконалення та системного розвитку для досягнення повноцінного функціонування.

Важливою ідеєю для адаптації є також міжсекторальне партнерство, за якого держава виконує координувальну та регуляторну функції, тоді як безпосереднє надання частини послуг здійснюють громадські організації та приватні надавачі. Такий підхід дає змогу зменшити навантаження на державні інституції, підвищити гнучкість системи та забезпечити більший рівень довіри з боку ветеранів. В умовах України доцільним є поетапне впровадження цієї моделі з опорою на вже наявні ветеранські ініціативи та досвід громадянського суспільства.

Вочевидь міжнародний досвід свідчить, що ефективна реінтеграція ветеранів потребує не стільки розширення кількості програм, скільки зміни логіки їх реалізації – від реактивної допомоги до довготривалого, профілактичного супроводу. Саме цей принцип може стати концептуальною основою для формування сучасної системи підтримки ветеранів в Україні.

Комплексні моделі переходу до цивільного життя.

Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що ефективні системи підтримки ветеранів базуються на поетапній моделі переходу від військової служби до цивільного життя (U. S. Department of Veterans Affairs, 2020; Ministry of Defence UK, 2021). Такий підхід дозволяє врахувати динамічний характер потреб осіб із бойовим досвідом, які

змінюються залежно від часу після завершення служби та життєвих обставин.

Перший етап моделі пов'язано з підготовкою до завершення військової служби та починається ще до офіційного виходу у відставку. На цьому етапі доречно здійснювати професійне консультування, оцінку навичок, планування подальшої кар'єри та визначення потенційних соціальних ризиків. Особливе значення має раннє виявлення психологічних труднощів і формування реалістичних очікувань щодо переходу до цивільного життя, що дозволяє зменшити рівень стресу та запобігти кризовим ситуаціям у перші місяці після звільнення.

Другий етап має на меті соціально-економічну реінтеграцію та спрямовано на відновлення стабільного життєвого укладу ветерана. Він охоплює заходи з працевлаштування, професійної перепідготовки, розвитку підприємницьких компетентностей, а також забезпечення житлом і базовою фінансовою підтримкою. На цьому етапі важливою є не лише наявність формальних програм, а й їх відповідність індивідуальним потребам та можливостям особи з урахуванням стану здоров'я, сімейної ситуації та попереднього професійного досвіду.

Третім етапом передбачено довготривалу медичну та психологічну підтримку, що має профілактичний характер і спрямована на попередження соціальної ізоляції, хронічних психічних розладів та погіршення якості життя. Міжнародний досвід свідчить, що потреба в психологічній допомозі може виникати або загострюватися через роки після завершення військової служби, що зумовлює необхідність збереження доступу до відповідних послуг упродовж тривалого часу.

Значущим елементом сучасних моделей реінтеграції є персоналізований супровід ветеранів, який забезпечує координацію діяльності різних інституцій та запобігає дублюванню або втраті послуг. Індивідуальний супровід дозволяє своєчасно реагувати на зміни в потребах ветерана, сприяє формуванню довіри до системи підтримки та підвищує загальну ефективність

соціальної політики.

Важливу роль у реалізації комплексних моделей відіграє партнерство між державними органами, громадськими організаціями та приватним сектором. Така міжсекторальна взаємодія забезпечує гнучкість системи допомоги, розширює спектр доступних послуг і створює умови для їх адаптації до індивідуальних потреб ветеранів та членів їхніх родин. Саме поєднання поетапності, персоналізованого супроводу та міжсекторальної співпраці формує основу стійких моделей реінтеграції, що відповідають викликам сучасних воєнних конфліктів.

В умовах України адаптація поетапної моделі переходу до цивільного життя потребує врахування тривалості воєнного протистояння, значної кількості осіб із бойовим досвідом та обмежених ресурсів державних інституцій. Доцільним є впровадження елементів цієї моделі на рівні територіальних громад, де можливе поєднання соціальних, медичних й освітніх послуг із залученням громадських організацій і ветеранських ініціатив. Особливу увагу варто приділити ранній підготовці до повернення з військової служби, а також створенню механізмів довготривалого персоналізованого супроводу ветеранів, який дозволив би запобігати загостренню психологічних і соціально-економічних проблем. Такий підхід сприятиме переходу від фрагментарної допомоги до цілісної системи підтримки, орієнтованої не лише на подолання наслідків війни, а й на забезпечення сталого залучення ветеранів у соціальне та професійне життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз зарубіжного досвіду соціальної реабілітації ветеранів дозволяє стверджувати, що успішна ветеранська політика ґрунтується на системності, міжвідомчій взаємодії та довготривалому супроводі особи після завершення військової служби. Найбільш ефективними є моделі, що поєднують культурні практики суспільного визнання, доступну медичну та психологічну допомо-

гу, підтримку зайнятості й освіти, а також адресні соціальні гарантії.

Для України, з огляду на тривалість війни та зростання кількості ветеранів, важливим є впровадження інтегрованого підходу до реінтеграції, який передбачає ранню підготовку до переходу в цивільне життя, розвиток ветеранських центрів і розширення партнерства між державою та громадянським суспільством. **Перспективи досліджень** полягають у вивченні ефек-

тивності конкретних програм реабілітації, оцінюванні їхнього соціального впливу та розробленні адаптованих до українських реалій моделей ветеранської підтримки. **Практичне значення** отриманих результатів полягає в можливості використання узагальнених підходів у діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти, центрів ветеранської підтримки та органів соціальної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Åslund A. Кремлівська агресія проти України: ціна питання / A. Åslund. Washington, DC : Atlantic Council, 2018. – Режим доступу: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2018/03/Kremlin_Aggression_web_040218_revised.pdf
2. Combat Stress. Mental Health Services for Veterans. London, 2020. URL: <https://combatstress.org.uk/>
3. Danish Ministry of Defence. Veteran Centres and Reintegration Policy. Copenhagen : Danish Ministry of Defence, 2017. URL: <https://www.fmn.dk/en/topics/veteraner/veterans-in-denmark/>
4. Hoge C. W., Castro C. A., Messer S. C., McGurk D., Cotting D. I., Koffman R. L. Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *New England Journal of Medicine*. 2004. Vol. 351(1). P. 13–22. DOI: <https://doi.org/10.1056/NEJMoa040603>
5. Ministry of Defence UK. UK Armed Forces Covenant Annual Report 2021. London : UK Ministry of Defence, 2021. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/armed-forces-covenant-and-veterans-annual-report-2021>
6. OECD. Veteran Transition and Employment Policies. Paris : OECD Publishing, 2018. URL: <https://www.oecd.org/en/events/2025/12/policies-and-practices-to-strengthen-targeted-support-to-veterans-and-their-families-in-ukraine.html>
7. Sayer N. A., Noorbaloochi S., Frazier P. et al. Reintegration problems and treatment interests among Iraq and Afghanistan combat veterans. *Psychiatric Services*. 2010. Vol. 61(6). P. 589–597. DOI: <https://doi.org/10.1176/ps.2010.61.6.589>
8. United Nations. Supporting Veterans in Post-Conflict Societies. New York : United Nations, 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/01/04/us/politics/veterans-service-organizations.html>
9. U.S. Department of Veterans Affairs. VA Benefits and Services. Washington, DC : U.S. Department of Veterans Affairs, 2020. URL: <https://www.va.gov/>
10. White, T. The buddy system: Veterans help veterans combat PTSD. *Stanford Medicine*, 2014. URL: <https://med.stanford.edu/stanmed/2014fall/the-buddy-system>

SOCIAL REHABILITATION AND REINTEGRATION OF WAR VETERANS: INTERNATIONAL SUPPORT FRAMEWORKS AND EXPERIENCE FOR UKRAINE

Bakovetska Olha,
Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Philosophy of Education,

Theory and Methodology of Social Science Subjects
Mykolaiv Regional In-Service Teacher Training Institute
4-a Admiralska Street, Mykolaiv, 54001, Ukraine
olgabak@meta.ua

The scientific article analyzes international experience in the social rehabilitation and reintegration of individuals with combat experience during the transition from military service to civilian life. It examines approaches applied in the United Kingdom, the United States of America, Denmark, Australia, and other countries. Special attention is paid to cultural practices of social recognition, psychological and medical support mechanisms, employment programs, retraining, and social case management.

The study demonstrates that effective support models are based on a comprehensive, long-term approach that combines the efforts of state institutions, non-governmental organizations, and the private sector, while providing personalized support for veterans and their families. The findings further underscore the importance of symbolic practices of recognition and public respect for military personnel, highlighting a vital psychosocial impact. These practices contribute to reducing social isolation and fostering a sense of community belonging.

The relevance of adapting international practices to the Ukrainian context is substantiated in light of the prolonged armed conflict, the increasing number of veterans, and the constraints of state institutional capacity. The scientific novelty of the article lies in the systematization of international models of social reintegration through the lens of their applicability to Ukrainian social and educational realities.

Keywords: *international practices; reintegration; social rehabilitation; veteran policy; war veterans.*

REFERENCES

1. Åslund, A. (2018). *Kremlivska ahresiiia proty Ukrainy: tsina pytannia*. [Kremlin aggression against Ukraine: The price tag. Washington]. DC: Atlantic Council. Retrieved from: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2018/03/Kremlin_Aggression_web_040218_revised.pdf (eng).
2. Combat Stress. (2020). *Mental health services for veterans*. London Retrieved from: <https://combatstress.org.uk/> (eng).
3. Danish Ministry of Defence. (2017). *Veteran centres and reintegration policy*. Copenhagen. Retrieved from: <https://www.fmn.dk/en/topics/veteraner/veterans-in-denmark/> (eng).
4. Hoge, C. W., Castro, C. A., Messer, S. C., McGurk, D., Cotting, D. I., & Koffman, R. L. (2004). *Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care*. *New England Journal of Medicine*, 351(1), 13–22. DOI: <https://doi.org/10.1056/NEJMoa040603> (eng).
5. OECD. (2019). *Veteran transition and employment policies*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from: <https://www.oecd.org/en/events/2025/12/policies-and-practices-to-strengthen-targeted-support-to-veterans-and-their-families-in-ukraine.html> (eng).
6. Sayer, N. A., Noorbaloochi, S., Frazier, P., et al. (2010). *Reintegration problems and treatment interests among Iraq and Afghanistan combat veterans*. *Psychiatric Services*, 61(6), 589–597. DOI: <https://doi.org/10.1176/ps.2010.61.6.589> (eng).
7. UK Ministry of Defence. (2021). *UK Armed Forces Covenant annual report*. London. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/publications/armed-forces-covenant-and>

veterans-annual-report-2021 (eng).

8. United Nations. (2019). Supporting veterans in post-conflict societies. New York Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2019/01/04/us/politics/veterans-service-organizations.html> (eng).

9. U.S. Department of Veterans Affairs. VA Benefits and Services. Washington, DC : U.S. Department of Veterans Affairs, 2020. Retrieved from: <https://www.va.gov/> (eng).

10. White, T. (2014). The buddy system: Veterans help veterans combat PTSD. *Stanford Medicine*. Retrieved from: <https://med.stanford.edu/stanmed/2014fall/the-buddy-system> (eng).

Стаття надійшла до редакції 07.02.2026

Прийнято до друку 25.03.2026